

izma, skepticizma (posebice agnosticizma) i ateizma (uključujući i panteizam). Treći dio je srž cijele knjige, jer sadrži »sistematski glavni dio« u tri poglavlja: u prvom je riječ o Božjem postojanju, u drugom o Božjoj biti, a u trećem se promatra Bog ukoliko je počelo svijeta (stvaranje, suradnja, providnost). Četvrti dio knjige donosi tri »dopune«: znanstveno-teoretski pozitivizam, kritika religije i dijalektički materijalizam te pitanje o čovjeku kao polazište pitanja o Bogu.

Autor svodi dokaze za opstojnost Božju na sljedeće: od pokrenutoga prema apsolutnom pokretaču, od sredenoga prema apsolutnom sreditelju, od čovjeka prema apsolutnom »Ti«.

Iako autor citira mnoštvo modernih autora, to ne znači da je djelo u dubljem razgovoru s njima. Uopće ne raspravlja, na primjer, o »procesnoj teologiji«, a ime kao što je A. N. Whitehead nigdje se ne spominje. A čini se da danas nijedna filozofijska teologija ne može mimoći probleme taj kut gledanja.

Djelo predstavlja više tradicionalni priručnik teodiceje, ali moderniziran. Više nego sam teoretski i sistematski dio vrijede razni podaci i bibliografske reference. Od osobite je koristi »izabrana bibliografija«, koja sama obuhvaća preko sto stranica (malo začuđuje da se ne navodi tako važno djelo kao što je J. Macquarrie, *In Search of Deity. An Essay in Dialectical Theism, The Gifford Lectures* 1983).

Dobro je usporediti ovu knjigu s djelom H. Küng, *Postoji li Bog?* (Zagreb 1987), da se uoče pomaci i način dijaloga s modernim misliocima. U svakom slučaju djelo H. Becka će poslužiti mnogima koji se bave »Gretinim pitanjem« (a koji intelektualac može izbjeći tom pitanju?) da se bolje snađu na tom području i da upotpune mnoge praznine u svojoj filozofskoj naobrazbi. Djelo je, po svoj prilici, nastalo u

školskom ozračju pa će tu i naći čitatelje koji će češće za njim posegnuti.

MARIJAN VALKOVIĆ

NORBERT COPRAY, *Werkbuch zur Enzyklopädischen Bibliothek »Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft«*. Ein didaktischer Schlüssel, Herder, Freiburg 1987, str. 175.

O svojevrsnoj njemačkoj »Enciklopedijskoj biblioteci 'Kršćanska vjera u modernom društvu'« govorili smo u nekoliko navrata u BS: 4/1982, 4/1984, 3-4/1985 i, prikazujući dva posljednja sveska, 1-2/1987.

Stotinjak tematskih jedinica, izdanih u 30 svezaka (uključujući i svezak kazala) od kojih svaki može biti i zasebna jedinica, te sedam »svezaka izvora« (Quellenbände) pružaju obilje gradiva. Kako je djelo zamišljeno kao prilog dijalogu između teologije i drugih znanosti, to se nameće problem metodike korišćenja. Stručnjaci, pogotovo teološko obrazovani, će se lakše snaći, ali je pitanje kako će se djelom okoristiti teološki neobrazovani i širi slojevi. To je osobito važno zbog toga što se cijela »Enciklopedijska biblioteka« izvrsno daje koristiti u vjerskoj naobrazbi mladih i odraslih.

Tog se problema prihvatio Norbert Copray (novinar, publicist, terapeut i vjeroučitelj) sa suradnicima. Iako mlad (rod. 1952.), autor je za to kvalificiran, jer se pitanjem prenošenja vjere bavio u brojnim člancima, a posebice u knjigama »Komunikacija i objava« (Kommunikation und Offenbarung, Düsseldorf 1983) i »Nasljedovati Isusa« (Jesus nachfolgen. Ein Kursbuch des Glaubens, Düsseldorf 1986).

Knjiga ne želi dati gotove recepte nego više »potaknuti procese kod pojedinaca i skupina«. Na nekim dijelovima knjige se eksperimentiralo kroz dvije godine. Ona daje metodičke i komunikacijske upute, koje bivaju primi-

jenjene na konkretne tekstove i jedinice.

Knjiga je prilagođena njemačkim prilikama, što je posve naravno, budući da je tamo »Enciklopedijska biblioteka« u široj uporabi, a i vjerska narobrazba se daje institucijski na više razina. Ona iziskuje priličan napor da se uđe u metodu rada, makar sadržala shematskih i grafičkih prikaza i pomagala.

U našim prilikama knjiga manje dolazi u obzir. Možda bi mogla poslužiti kojem voditelju studentskih ili sličnih vjeronaučnih skupina, dakako uz uvjet da posjeduje i »Enciklopedijsku biblioteku« i da je voljan po njoj raditi.

MARIJAN VALKOVIĆ

ERHARD BUSEK — GERHARD WILFLINGER (ur.), Aufbruch nach Mitteleuropa. Rekonstruktion eines versunkenen Kontinents. Edition Atelier, Wien 1986, str. 166.

Posljednjih godina veoma se mnogo govori o »Srednjoj Evropi« (Mitteleuropa) kao posebnom povijesnom, kulturnom i geografskom biću između Istoka i Zapada u Evropi. Sam pojam »Srednje Evrope« nije pri tom posve jasan, prevladava povijesno-kulturna komponenta. Uz to on poprima simboličan, da ne kažem mitski naboj (u pozitivnom i realnom smislu), tj. mnogi se ne mogu pomiriti sa strogom podjelom Evrope na Istok i Zapad u duhu Jalte pa žele oživiti duhovne i kulturne tradicije nastale na prostoru između Istoka i Zapada, bez obzira na političke granice. Shvatljivo je da će ideja oživljavanja »srednjoevropskog duha« naići na različite komentare.

Zbornik koji prikazujemo sadrži četрнаest priloga pod zajedničkim naslovom: »Pokret prema Srednjoj Evropi. Rekonstrukcija jednoga potonulog kontinenta«. Prilozi su većinom predavanja održana u bečkom »Club pro

Wien« ili članci objavljeni u »Wiener Journal«. Autori priloga su dobro poznata imena: Erhard Busek, Jozef Tischner, Alexander Sinowjew, Leszek Kolakowski, Alois Sustar, Carl Friedrich v. Weizsäcker, György Konrád, Peter Hanák, Ljubomir Tadić, René de Mouzon, Manes Sperber, Milan Kundera, Milovan Đilas i Gerhard Wilflinger.

Austrijanci su samo urednici i ujedno autori prvog i zadnjeg priloga: E. Busek (zamjenik bečkog gradonačelnika) i G. Wilflinger (glavni urednik lista »Wiener Journal«). Ostali autori pripadaju raznim narodima koji bi trebali činiti »Srednju Evropu«, ili su barem po svojim idejama skloni da prihvate taj pojam. Nisu ni svi članovi jednako usmjereni prema ideji »Srednje Evrope«, neki su samo neizravno u tom ozračju.

Svakako središnji članak o temi je prilog češkog emigranta Milana Kundere »Tragedija Srednje Evrope«. Članak je najprije objavljen 26. IV. 1984. u »The New York Times Review of Books« i odjeknuo je širom svijeta, izazivajući rasprave i polemike. Hrvatski prijevod članka izišao je u Gordoganu VI (siječanj-travanj 1985), str. 289-305. Gledom na odjeke i diskusije usp. Gordogan IX (siječanj-travanj 1987).

Oduševljeno govori o temi mađarski pisac György Konrád u svom prilogu »San o Srednjoj Evropi«.

Veoma lijepo i duboko raspravlja o mogućnosti duhovne obnove Evrope Leszek Kolakowski u svom prilogu »Preporod Zapada?« On korijen tog mogućeg preporoda vidi u poimanju čovjeka kao osobe, sa svim posljedica koje iz toga slijede, uključujući i pojam krivnje. On piše: »Opći okvir mojih razmišljanja je sljedeći: temelji zapadnog svijeta počivaju na vjeri da je u određenju čovječnosti odlučujuća sposobnost da se svijest o krivnji doživi u odnosu prema Bogu ili našim bližnjima« (str. 38).